

Prioritering. Fordeling er et sentralt tema i valgkampen i USA. I Norge er vi flinke til å fordele inntekt, men vi har fortsatt en urettferdig fordeling av muligheter.

Muligheter er urettferdig fordelt

Ukeslutt

Mari Rege
professor i økonomi

I OECD er Norge et av de beste landene til å fordele inntekt, mens USA er et av de verste. Vi kan lett få en følelse av selvgodhet når vi nå følger debatten i USA om høyere skatter for dem som tjener mest. Slike prioriteringer har jo vi gjort for lenge siden.

Familiebakgrunn

Selv om vi i Norge er flinke til å fordele inntekt, har vi en urettferdig fordeling av muligheter. Flere studier viser at familiebakgrunn har stor betydning for barns mulighet til å lykkes i utdanningsløpet. I norsk grunnskole er det store forskjeller i karakterer mellom barn av foreldre med høy og lav utdanning. I tillegg ser vi at barn av foreldre med høy utdanning i større grad fullfører videregående skole og tar universitetsutdanning.

Vi ser det samme mønsteret i arbeidslivet. Barn av foreldre med lav lønn har større sannsynlighet for selv å tjene lite som voksne. I tillegg har barn av trygdede større sannsynlighet for å motta trygd som voksne.

Denne urettferdige fordelingen av muligheter sto sentralt i arbeidet til fordelingsutvalget, som jeg selv var medlem av. Fordelingsutvalget kom frem til at utdanningssystemet, og spesielt barnehagene, er et av de viktigste virkemidlene for en mer rettferdig fordeling av muligheter (NOU 2009:10).

Oppvekstmiljø

Det er flere forklaringer på hvorfor familiebakgrunn har stor betydning for barnets utvikling. Selv om genetisk arv har betydning, viser omfattende internasjonal forskning at oppvekstmiljøet også er svært viktig. Spesielt peker forskningen på at stimulering tidlig i barndommen er viktig, både for barnas kognitive evner – som matematikk- og leseferdigheter og språkforståelse – og deres ikke-kognitive evner – som sosiale, motoriske og emosjonelle ferdigheter. Av ulike grunner evner foreldre i forskjellig grad å gi barnet en slik stimulering.

Betydningen av familiebakgrunn for

barns utvikling har motivert omfattende internasjonal og norsk forskning på tiltak i tidlig barndom som kan bedre utviklingsmulighetene til barn fra vanskeligstilte familier. Spesielt har det vært forsket på virkninger av førskoletiltak som gir barna et trygt og stimulerende læringsmiljø.

Faglitteraturen har oppsiktsvekkende resultater. Studiene viser at førskoletiltak rettet mot barn fra vanskeligstilte familier har betydelige positive virkninger på kort og lang sikt. Tiltakene fører til at barna presterer bedre på skolen og at flere fullfører videregående skole, tar høyere utdanning og lykkes på arbeidsmarkedet.

Læring

Hvordan kan ekstra stimulering i småbarnsalderen ha så stor betydning for barns utvikling? Nobelprisvinner i økonomi James Heckman forklarer dette med at læring er en selvforsterkende prosess der tidlig læring foster mer læring. Det vi lærer i småbarnsalderen, forsterkes gjennom det Heckman kaller en «multiplikatoreffekt».

For eksempel vil et barn som har en velutviklet språkforståelse ved skolestart, lære mer i skolen enn et barn med dårlig språkforståelse, fordi et godt språk gjør læring lettere. Det samme gjelder for ikke-kognitive egenskaper, for eksempel konsentrasjon. Et barn som kan konsentrere seg før skolestart, vil ha lettere for å følge med på skolen og dermed ha større læringsmuligheter enn et barn som har dårlig konsentrasjonsevne.

En viktig konsekvens av Heckmans multiplikatoreffekt er at forskjellene som eksisterer blant barn allerede i småbarnsalderen, vil forsterke seg i skolealder. Dette betyr at jo senere vi setter inn lærings tiltak, jo mindre effektive vil slike tiltak være. Det blir derfor dyrt å gjennomføre spesialundervisning i grunnskolen og videregående skole for å ta igjen manglende oppfølging i førskolealder. Dette underbygger Heckman med en rekke empiriske studier som viser at tiltak i skolen og arbeidsmarkedstiltak har svært begrenset betydning sammenlignet med førskoletiltak.

For sent

Til tross for at det norske utdanningssystemet i større grad enn de fleste andre land bygger opp under likhetsidealet, er barns prestasjoner i stor grad avhengig av familiebakgrunn. En årsak til dette kan være at innsatsen for like muligheter begynner for sent.

Den siste tiden har norsk utdanningspolitikk hatt fokus på ungdomsskolen og videregående skole. Forskingen på tidlig innsats tyder på at det ikke er i ungdomsskolen eller videregående hovedproblemer ligger. Problemer starter mye tidligere. Mange av dem som strever på ungdomsskolen og videregående skole, har strevd med skolearbeidet helt siden de begynte på skolen i første klasse.

Forskningen på tidlig innsats tyder på at det ikke er i ungdomsskolen eller videregående hovedproblemer ligger. Det er før de begynte på skolen de skulle fått hjelp, skriver Mari Rege.

FOTO: ILLUSTRASJONSFOTO: STEIN J. BJØRGE

Det er før de begynte på skolen de skulle fått hjelp.

Gratis barnehage

Jeg ønsker å avslutte med følgende viktige forslag fra fordelingsutvalget (NOU 2009:10, s. 20): «Barnehage er i økende grad første trinn i utdanningsløpet, og utvalget mener satsingen på mer formell læring i barnehagene fortsatt bør styrkes.

I fordelingsammenheng er det blant annet viktig at alle barn inkluderes i læringsaktiviteter i barnehagen. (...) Utvalget foreslår derfor gratis kjernetid i barnehager, i tråd med gratisprinsippet som gjelder ellers i utdanningssektoren.»

Mari Rege er professor i økonomi, Handelshøgskolen ved Universitetet i Stavanger, Økonomisk institutt ved Universitetet i Oslo

➔ Det blir derfor dyrt å gjennomføre spesialundervisning i grunnskolen og videregående skole for å ta igjen manglende oppfølging i førskolealder.

Hver fredag i Aftenposten

Mari Rege
Professor UiS

Erling Røed Larsen
Professor BI

Kristin Skogen Lund
Konserndirektør

Kjetil Storesletten
Professor UiO

Dani Rodrik
Professor Harvard

Karine Nyborg
Professor i økonomi UiO